

KOVÁCS ÁGNES
250 óra, az hány mondat?

Tízezer. Körülbelül annyi, ahány lelke van Medve Gábornak. Balassa Péter így határozza meg az *Iskola* mondatainak számát. Egy csaknem ötszáz oldalas magyar szövegről beszél, amelyet függönyszerű képpé írt a kései utód. Mindnyájan ismerjük tanulmányát, amelyben Esterházy Péter 1982-ben készült – idén 30 éves – másolatáról vall. Az *Egy regény mint gobelin* című írásban a következőképpen próbálja megnevezni az alkotást: *kódex, Uhrtext, egyetlen iniciálé, sűrű ábratömb, dogmatikus citatológia, corpus hermeticum, esőfüggöny, regénygobelin*. Hosszasan és pontosan elemzi azt az aktust, amellyel Esterházy keze által nem egy *Iskola*-szövegvariáns jön létre, hanem „egy lineáris textus egyidejűvé tett látványa. Vetített kódex.”¹ Esterházy elmondta, és megírta a kép történetét, olvashatunk erről *A zakóink legtitkosabb szerkezete* című szövegben. A 88-ban kiadott *A kitömött hattyúban* pedig már arra is ügyelt, hogy Ottlik 75. születésnapjára még egy írással megtoldja az eredeti szöveget. Esterházy azzal magyarázza tettét, ha kérdik, hogy Ottlikkal „egy csomó dolog jobban végiggondolható... mint nélküle”² és *a csomó dolog közül egyet konkretizál is, magát a modernséget*. Szerinte a modernségen a gondolkodásmódnak, vagy még inkább egy létezésnek a radikalizmusát is értenünk kell. És erre hív föl szerinte az Ottlik-könyv a saját radikalizmusával. A *Magyar Narancs* három héttel ezelőtti számában készült egy interjú Esterházyval, ahol azt mondja: „Ottlikon is rajtaragadt egy kis kultusz, és szokták is mondani, hogy én ebben sáros vagyok. (...) de én semmit nem gondoltam, amikor lemásoltam egyetlen lapra az *Iskola a határon-t*. Az egyetlen szempontom, célom az volt, hogy jó születésnap ajándékot készítssek neki. (...) Amikor aztán olvastam Balassa Péternek a képepről írt fantasztikus elemzését (...) meglepve pillantottam meg ödipális agressziótól véres kezeimet.”³ Esterházy talán pontatlanul emlékszik, mert Balassa említett cikkében nem apagyilkosságról csupán *gátlástalan gesztusról* beszél, Radnóti Sándor *Az ambivalens műbíráló* című írásában viszont tényleg apagyilkosságot említ: tudniillik, hogy ezzel a gesztussal Esterházy megölte irodalmi apját. Igaz, hogy ez a tanulmány meg a *Dptychon* című kötetben jelent meg, és azt Balassa Péter

¹ BALASSA Péter, *Egy regény mint gobelin: (Ottlik és Esterházy – egyetlen lapon) = Találunk szavakat...* szerk. PALKÓ, PÉCZELY, Bp., Magvető, 2010, 67.

² ESTERHÁZY Péter, *Zakóink legtitkosabb szerkezete = UŐ, A kitömött hattyú*, 58.

³ „A politika nyelvi kérdés is”, *Magyar Narancs*, 2012. április 19, 11-12.

szerkesztette.⁴ Az említett cikkben az író arról is beszél, hogy az ajándékozásnál Ottliknak egy kis felhő megjelent a homlokán, de talán mégiscsak örült. És természetesen szól még az interjúban Ottlik elegáns különállásáról, és arról, hogy miért az *Iskolát* választotta, és nem mondjuk a *Prae*-t. A többi között azt hozza fel mentségére, hogy Ottlik „jobban olvasható, jól és hasznosan.” mint a Szentkuthy-szöveg. És végül hozzáteszi: „... miért nem másolta le valaki a *Prae*-t is, ha ez ennyire fontos, mindent nem másolhatok én.”⁵

Esterházy Péter május 2-án nyilatkozott erről mások mellett a Pimmédiának⁶ is. A Kelevéz Ágnessel felvett közel egyórás beszélgetés meghallgatható az irodalmi múzeum honlapján. A beszélgetésben azt hangsúlyozza a szerző, hogy azért is másolta az *Iskolát*, mert Ottlik szövegei csodálatosan működnek. Elmondja, hogy számára volt az *Iskolának* egy nem legitim olvasása. Szerinte ideálokról beszélt ez a könyv, méltóságról, és arról, hogy mit lehet akkor csinálni, ha semmit nem lehet csinálni. És a Szentkuthy-Ottlik kérdésre (hogy miért nem a *Prae*-t másolta) reagálva hozzáfűzi, hogy őt Ottlik belső radikalitása érdekli, amely elsősorban etikai alapozású. Nem kapcsolódni kívánt valamiféle poétikai előképhez. Az *Iskola* ugyanis ízlésből, jó ízlésből dolgozik, és kevésbé jelenti az Ottlik féle elbeszélés nehézségei, azt, amit ezen a fogalmon meg Esterházy Péter ért.⁷ Kelevéz kérdésére, hogy vajon Esterházy gondolt-e arra, hogy *irodalomtörténeti eseményként* tekintünk majd egyszer a másolásra, azt válaszolta, nem, hiszen csupán egy szép nagy ajándékot akart átadni, egy személyes nagy ajándékot a mesternek. Aztán beszél a generációs gesztusról, amelyhez emlékeztet a Balassa-tanulmány tanulságaira, végül elmesél egy történetet, amely két matematikus összetekintéséről szól. A 82-es átadás köré ugyanis egy matematikai párbeszéd is szövődött, bizonyos függvényekről, amelyek érdekes feladat elé állítanak a gondolkodót. Ha a függvény értelmezési tartományán a regények halmazát értenénk, és a függvény értékkészlete a képek halmaza lenne, hogyan képeződne le ebben a kontextusban a 82-es másolat, hiszen ez egy egyértelmű hozzárendelés lehetne valóban. A matematikai paródia nemcsak a két íróat ihlette meg. Szigeti Csaba a május 11-12-én, Kőszegen megrendezett *Ottlik 100* konferencián felhívta a figyelmemet, arra hogy a kép értelmezéséhez egy lehetséges út

⁴ RADNÓTI Sándor, *Az ambivalens műbíráló = Diptychon*, szerk. BALASSA Péter, Bp., Magvető, 1988, 93. (Amikor EP. Egyetlen papírlapra lemásolta OG. *Iskola a határon* című regényét, olvashatatlan idézetet alkotott. Az értelmetlen művészi gesztus áldozatának megható tiszteletadásával rituálisan megölte irodalmi apját.”

⁵ *Uo.*

⁶ A Petőfi Irodalmi Múzeum digitális (multimediális) adattára.

⁷ ESTERHÁZY Péter emlékezése, szerk. KELEVÉZ Ágnes, 2012. május 2. 52'37"
<http://www.pim.hu/object.160510e6-ad4d-4314-a506-ba7306cf9f2d.ivy>

egy bizonyos *Peano-görbe*⁸ játékba hívása. Szigeti szerint elképzelhető, hogy a két matematikusnak eszébe juthatott a képről az olasz tudós nevéhez fűződő *térkitöltő görbe* által „kirajzolt kép” is. A *Peano-görbe* egy olyan folytonos görbe konstruálása, amely átmegy egy egységnyi négyzet minden pontján, azaz kitölti a négyzetet.⁹ Ez tehát egy olyan egydimenziós alakzat, amely folyamatosan önmagát nem metszve (azaz egy-egy egyértelmű megfeleltetést) biztosítva lefedi az egy egységnyi oldalú négyzet minden pontját.¹⁰ Bölcsészként ezt csupán érteni vélem, a szakkönyvek ábráit szemlélve azonban lehetséges - amennyire felfogtam -, sajátos olvasata lehet ez is a másolatnak. Esterházy ebben a beszélgetésben arról is szól, hogy mennyire szép volt, amikor a felesége nevét ezerszer leírta egy papírra. Egymásra másolva a képnek szép volt a „fraktúrája” mondja, és az *Iskola*-másolatnál is ezt említi, nevezetesen, hogy az írásnak így „finom lüktetése” lett. A felület fraktúrája kifejezés is a geometria tudománya felé hajtja a megismerni vágyót, hiszen a fraktálok „matematikai kakukktójások”, írja az ismertető.

A fraktál szó a latin *fractus* szóból származik, melynek jelentése törött, töredezett. Olyan alakzatokat, pontthalmazokat nevezett így Benoit B. Mandelbrot amerikai matematikus, melyek lényegesen szabálytalanabbak, összetettebbek, töredezetebbek a klasszikus geometriában előforduló alakzatoknál. Ezért aztán Mandelbrot és később Kenneth J. Falconer azt javasolta, ne is adjunk definíciót a fraktál fogalmára, hiszen a természetben is oly sok nem pontosan definiálható jelenség létezik, például akár maga az élet. „Falconer definíció helyett a legfontosabb tulajdonságokat fogalmazta meg, melyek alapján egy halmazt illetve alakzatot fraktálnak tekinthetünk, ezek között a tulajdonságok között szerepel például, hogy "finom struktúrája van", vagy, hogy "túl szabálytalan ahhoz, hogy leírható legyen a klasszikus geometriában". A fraktálok világa hihetetlenül változatos, az internetes fraktálgalériákban milliószámra találhatunk olyan gyönyörű, színes fraktálokat, melyek első ránézésre inkább festménynek tűnnek, és nem matematikai alakzatnak. A fraktálok furcsasága, hogy igazi fraktált nem lehet a valóságban előállítani, mert a fraktálok körvonala mindig a végtelenségig finomodik, csipkéződik. Még ha egyszerű szabállyal megadható is az előállításuk akkor is előállításukhoz végtelen lépésre lenne szükség. Ehhez nem csak végtelen sok idő kellene, de véges eszközökkel (mint a számítógép képernyőjének felbontása) a végtelenségig finomodó

⁸ Giuseppe PEANO, olasz matematikus (1858-1932)

⁹<http://www.kfki.hu/physics/historia/historia/egyen.php?namenev=peano&nev5=Peano,+Giuseppe>

¹⁰ Hans RADEMACHER- Otto TOEPLITZ, *Számokról és alakzatokról*, Bp., Typotex, 2010, 81.

vonalak kirajzolása is lehetetlen. Ezért a fraktálokat teljes valóságukban csak elképzelni lehet, illetve meg lévő eszközeinkkel közelíthetjük kinézetüket.”¹¹

A *másolás* aktusa egyébként megerősíthette a másolót is abbéli elvárásában, hogy az értelmezés folyamatának eme meglassúdott módja elvezethesse őt magát is egy helyesebb, tisztább olvasatig, hiszen mint ahogyan azt Szegedy Maszák Mihály Ottlik-monográfiájában is kiemeli: „Ottlik regényében az időszerkezet és az elbeszélő helyzet összetettsége késlelteti, megtöbbszörözi ezt a folyamatot, a kimondott és az elhallgatott közötti viszony tisztázását.”¹² A monográfia szerzője vallja, hogy így az író mintha megvédené az olvasót attól, hogy túlzottan hamar jusson el az allegorikus megfejtésig, hiszen a sietős magyarázó egyszerűsít. Egybecseng ez az Ottlik javasolta olvasási szerződéssel is, miszerint: „Jól van, de azért olvasd el még egyszer.”¹³ A 250 óra alatti másoló-olvasás talán lehet ideális, heroikus, aszkétikus, hódolattal teli, rajongó, de egy biztos, hogy szerzetesi alázattal róva a sorokat, mindenekelőtt a lassú olvasás megvalósítása is egyben.

A tanulmány címében megjelölt *az hány mondat* kérdés persze nyilvánvalóan nem kifejezetten a másolatra vonatkozik. Hanem azokra a mondatokra, amelyek elsősorban Ottliktól származva kerültek és szervültek az Esterházy-prózába. És erre mondhatjuk Balassával, hogy e mondatok száma nagyjából tízezer. A sok el-és kölcsönvett át-vagy újraírt Ottlik-mondat ellenére mégiscsak különös, hogy a *Függőben* és az *Estiben* is Kosztolányi és/vagy annak hőse/maszkjá Esti Kornél élednek újra és hősként nem jelenik meg sem Medve sem Bébé sem más Ottlik-szereplő. Az 1981-ben megjelent *Függő* érdekessége, hogy Esterházy később az 1993-as Matura kiadásban hozzáférhetővé tette annak idézetrendszerét, így a lapszéleken talán pontosan olvashatjuk a hivatkozott szerzőket és a szövegek helyeit. Kulcsár Szabó Ernő szerint ez a szöveg az, amelyik elsőként kanonizálódott, és ez az is, amely egész bekezdéseket vesz át az *Iskolából*, mégis egy bizonyos K. az elbeszélője, aki ugyan az irodalomtörténet számos más regényalkotó tényezőként felfogható szerzői és regényhős alakmásként is szerepelhet a *Függőben*, a szövegen mégis legnyilvánvalóbb lenyomatát Kosztolányi írásmódja hagyja, állapítja meg szintén Kulcsár Szabó Ernő az Esterházy-monográfiában.¹⁴ Bár Kosztolányi *A kitömött hattyú* íróportréi között is többször megelevenedik, izgalmas, ahogyan később megint újra már *Az egy kékharisnya feljegyzéseiben* ismét, és ennek csúcsa lesz majd a 2010-es *Esti*-kötet, nevezzük az egyszerűség kedvéért novella-fűzérnek. *Az ünnepi beszéd és rekonstrukció (Kosztolányi) és az*

¹¹ <http://teamlabor.inf.elte.hu/logosecsetvonasok/lecke7.html>

¹² SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Ottlik Géza*, Pozsony, Kalligram, 1994, 89.

¹³ OTTLIK Géza, *Hosszú beszélgetés Hornyik Miklóssal = Próza*, Bp., Magvető, 1980, 276

¹⁴ KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Esterházy Péter*, Pozsony, Kalligram, 1996, 129.

A *báty* című írások konkrétan beszélnek a mester és tanítvány viszonyról. Irodalmi apák mesterek és bátyák, elevenednek meg a lapokon. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy milyen kontextusban említődik ezekben Ottlik és hogyan Kosztolányi. Esterházy Kosztolányit, mint olvashatjuk, akkor tartaná mesterének, ha pincér volna, és mivel ő ugye nem az, ebből mégsem következik, hogy Kosztolányit nem tartja mesterének, csak ha Kosztolányit nem tartaná mesterének, nem volna pincér. Értetni véljük tehát ki is Kosztolányi. A mester és tanítvány-viszonytal kapcsolatban egyébként is szkeptikus az elbeszélő, mert szerinte az idők megváltoztak nem kuporodunk valakinek a lábához, nincs rá időnk se kedvünk. A kuporodás helyett javasolja az irodalmi közlekedés-közeledés fogalmának bevezetését, mely szerinte tárgyyszerű határok közé szorított. És mivel továbbszövi a mester-tanítvány fogalmi körök hálóját, tényszerűen meghatározza miért is nem mestere Ottlik, vagy Mészöly esetleg Vasadi. A hattyú-könyvben egyébként az író mások mellett megidézi Petőfi alakját is, aki mint ismert, ha élne semmi kétség: légtornász lenne.¹⁵ Petőfi ebbéli hivatásában szerepel a *Budában is Ottliknál*, a (*Medve nagyítása*) című bekezdésben. „... a kórházban majd megoperálja őt az öreg sebész: aki ért ahhoz, amit csinál. (Ilyen is van, kevés. A drótostót, a légtornász, Petőfi Sándor, a Zimka pék, meg a villanszerelők és Maróczy Géza.)”¹⁶ Ez a különös hivatás összekapcsolódik Esterházynál is tehát Petőfi figurájával, és mindezek közös nevezője: az értés, a hozzáértés. Ők azok, akik értenek ahhoz, amit csinálnak. Ez tehát a titok.¹⁷ Megjegyzem az is kérdéses és némi filológiai utánajárást is igényelne, vajon az 1988-as kötetben kijött Esterházy-esszéből vette kölcsön a *légtornász Petőfi* képét Ottlik, vagy a posztumusz megjelent Ottlik-regényből jött ez a bizarr képzetársítás Petőfi és a légtornászság között. Esterházynak, ugyanis mint ismert Ottlik néhányszor a lakásán felolvasott néhány bekezdést az oly sokáig készülő regényből. Akárhogy is volt, a szövegek közti kapcsolat már összeköti ezeket az írásokat.

Megtudhatjuk a mester-tanítvány tematikájú szövegekből azt is, hogy mi a mondat, azt például Ottliktól tanulta. A *Zakóink legtitkosabb szerkezete* című írás így kezdődik: „Az Ottlik-mondat nem remeg, nagyon is biztos, hanem mint egy nagy bárka, fekete madár, szinte alig érezhetően: *ing*.”¹⁸ Ez a bárka hasonlat is visszaolvasható az *Iskola* szövegébe: „Erős és szilárd tartalom ez az emberben, és nem valamilyen szomorú vagy halott dolog, sőt bizonyos

¹⁵ ESTERHÁZY Péter, *A kitömött hattyú*, Bp., Magvető, 1988, 296-297.

¹⁶ OTTLIK Géza, *Buda*, Bp., Európa, 1997. 41.

¹⁷ Esterházy szövegében is ebben a kontextusban jelenik meg Petőfi: „nem hirdeté, csak állítaná, létezésének módjával állítaná (...) nemcsak a szakmájához ért, meg a nőkhöz (...) hanem: ő a LEVEGŐ URA.”

¹⁸ ESTERHÁZY Péter, *Zakóink legtitkosabb szerkezete = UŐ, A kitömött hattyú*, Bp., Magvető, 1988, 57.

tekintetben éppen ez él igazán (...) A többi és a további, a fedélzet rengése-ingása, a külsőbb rétegek (...) csak játék, maradék nyári nagyvakáció.”¹⁹ Esterházy maga is bevallja, másolat ide vagy oda: „Mészöly után más lett az irodalmi nyelv. (Ottlik után, például, nem lett más, ő a Kosztolányi hozta nyelvet teljesítette ki vagy be.)”²⁰ Esterházy Péter a százéves születésnapján beszélgetésben is hangsúlyozza, hogy Ottlik nem lépett túl a Kosztolányi-poétikán, csupán a rendbe rakott nyelvet vitte tovább. Véleménye szerint Ottlikot nem érinti mélyen a 20. századi nyelvi szkepszis.²¹ Mindezek ellenére - mármint, hogy annak hőse és elbeszélője is inkább Kosztolányi-, mint Ottlik-alakmás – a *Függőben* azok a szemléleti poétikai dilemmák a mérvadók, amelyek implicite az Ottlik-hagyomány változatlan horizontban való továbbvihetőségére vonatkoznak. Folytatja Kulcsár Szabó Ernő, és elemzéséhez játékba hívja a másolat értékelését is, ez a re-writing szerinte a hommage és az elhatárolódás együttes szándéka, mert a „tanítványi” viszony megszüntetése, nem jár együtt a késő modern hagyománnyal való eltökélt szakítással.²²

De akkor mégis hogyan képzelhető el ez a túlélésre számító *mester-tanítvány, báty-öcs* viszony, amelynek alapja „valami egyenrangú testvériség”. Talán az Esterházy-féle intertextualitás, a posztmodern szövegközöttség egyik megvalósulási formája adhatja meg a választ. Esterházy a szövegek közötti szabad átjárhatóság, idézés technikájának alkalmazásával olyan koherens szöveguniverzumot hoz létre, amelyben tökéletes harmóniában állnak Goethe és Joyce, Ottlik és Mészöly vagy Gödel mondatai félmondatai az Aradszky Lászlótól vett slágerszövegek foszlányaival. Bár megjegyzem, az *Isten véled, édes Piroskám* című slágert – nemrég láttam a tévében, hogy nem is Aradszky László, hanem Payer Öcsi írta.

Ha megnézzük például *A szabadság nehéz mámore* című kötet előszavát, és felidézzük, hogy 2003-ban, hogyan vall Esterházy erről az egyértelműen Ottliktól kölcsönzött címről, ezt olvashatjuk: „Ami a címet illeti, kezdetben vala Ottlik legendás kifejezése, a szabadság enyhe mámore, ebből csinálta a *Bevezetés a szépirodalomba* a mámore enyhe szabadságát, és aztán mert, legendás ide vagy oda, úgy emlékeztem, hogy nem enyhe, hanem könnyű, lett most a szabadság nehéz mámore.”²³ És a kötet számos írásában is feltűnik Ottlik neve, és nemcsak azokban az esetekben, azon írások esetén, amelyek róla, vagy műveiről

¹⁹ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Bp., Magvető, é.n., 15.

²⁰ ESTERHÁZY Péter, *Majd = Uő, A szabadság nehéz mámore*, Bp., Magvető, 2003, 86.

²¹ ESTERHÁZY Péter emlékezése, szerk. KELEVÉZ Ágnes, 2012. május 2. 52'37"

<http://www.pim.hu/object.160510e6-ad4d-4314-a506-ba7306cf9f2d.ivy>

²² KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Im.*, 131.

²³ ESTERHÁZY Péter, *A szabadság nehéz mámore*, Bp., Magvető, 2003, 6.

szólnak.²⁴ Ottlikot gyakran egy másik Magyarországról való beszédhelyzetben hozza játékba,²⁵ gyakran olyan összefüggésekben bukkan fel a neve, amelyek arról szólnak, hogy az Ottlikot olvasó allegorizáló kritika miért éppen Ottlikban és elsősorban az *Iskolában* látta a *szuverenitás, a hatalomtól való függetlenség példázatát*. Fontos helyeken és számos mondatban szerepel tehát Ottlik neve, vagy az *Iskola*, esetleg annak egy-egy sajátos kifejezése. Esterházynál legtöbbször az *ürge, a szabadság enyhe mámore és ezek alternánsai, a kicsellózott velünk a sors, édes öregem*, kifejezések olvashatók az esszéikben is.

Nem azt akarom mondani, hogy 2010-ben jobban örültem volna egy *Medve* vagy *Bébé* című kötetnek Esterházy Péter tollából, de talán ilyesmit mindig is vártam. Nem mintha – sokakkal ellentétben - nem kedvelném az *Esti*-könyvet. És nem mintha nem gondolnám, hogy az irodalmi hagyománnyal - így az Ottlik-szövegek hordozta hagyománnyal is - folytatott párbeszédet ez a könyv is erősen tematizálja. Az *Esti*ben – mint más helyeken - áttételesen Kosztolányi és Ottlik szövegek is keverednek jócskán. *Esti* így szól: „És a szavak nem jönnek maguktól, vagy szavak, vagy utazás. Ebből is hogy elege volt, ebből a szavaktól való függésből. És hogy egy szó, meg egy karéj kenyér az ugyanaz” (264. *Esti*) Máshol meg: „Te öregem, szólalt meg *Esti*, mintha Ottlik-szövegben volna (drága öregem, édes Bébé)” (214.) De például az egyik szöveg *Tejsav* címmel szerepel, utalva az *Iskola* ismert szöveghelyére. (93.) Különös egybeesés az is, hogy *Esti* figurájáról így vall az elbeszélő: „Az élete, az élete leírása, az elképzelt élete és annak a leírása – és mindennek a kézenfekvő egybegabalyodása az élete” (267.) Máshol, néhány oldallal később: „Merthogy ő, *Esti*, már nem bírja az irodalmat meg az életét különszálaszni (...) mert az életét az épp csinálendő irodalom, irodalma anyagának tekinti” (350.) Nyilvánvaló az ottliki utalás a Lukács lépcsőjén játszódó jelenetre: „Azt remélte tőlem, hogy én messzebről tudom nézni élete összegubancolódott zűrzavarát...” (13. *Iskola*)

Egy szöveg tökéletes szó szerinti másolatáról írta Borges a *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője* című novelláját, de ezt a kérdést problematizálja Calvino is a *Ha egy téli éjszakán egy utazó* című regényében, a *Bűn és bűnhődésről* készítendő másolat kapcsán.²⁶ Kiemeli, hogy a másoló két idősíkban él egyszerre, az írásában és az olvasásában, boldog

²⁴ *Fecsegés a határon* (92), *Olvasó olvas* (90)

²⁵ *Az ország képéről...*(217),

²⁶ „Abbahagyom, mielőtt úrrá lesz rajtam a kísértés, hogy az egész *Bűn és bűnhődést* lemásoljam. Egy pillanatra mintha rádöbbenék, mi lehetett volna egy immáron fölfoghatatlan hivatás, a másoló hivatásának értelme és varázsa. A másoló két idősíkban élt egyszerre: az olvasásában és az írásában, a toll előtt tátongó úr szédülete nélkül írhatott, s olvashatott a nélkül, a szorongó érzés nélkül, hogy cselekvése anyaggá, tárgyá konkretizálódik.” (Italo CALVINO, *Ha egy téli éjszakán egy utazó*, ford. TELEGGDI POLGÁR István, Bp., Európa, 1985, 190-191.)

függetlenségben ír a toll előtt tátongó úrtól és olvas a konkretizálódott tárgy szédülete nélkül. A szöveg szerint Pierre Ménard-nak sem állt szándékában a *Don Quijotét* lemásolni, csak olyan lapokat akart alkotni, amelyek szóról szóra és sorról sorra – egybevágnak a Miguel de Cervantesével.²⁷

A Pierre Ménard-játék fontos része az *Esti*-könyvnek is: „Mondhatom engem az intertextualitás sohasem érdekelt különösen, - mondja a kötet elbeszélője, mert ez nem érdeklődés kérdése, a könyvek mindig könyvek közt vannak, s ha valamely könyv nagyon előreszalad, és ennél fogva a szokásosnál is magányosabb, mint ahogy ez a Quijote esetében a helyzet, akkor az megteremti önmagából az intertextualitást. Nincs az a posztmodern kélgyó, mely „jobban” önnön farkába harapna, mint a Quijote.” (151. *Esti*) Az Esterházy-szöveg legizgalmasabb, akár *mise-en abyme*-ként is olvasható fejezete a Második, amely *Esti Kornél tökéletes élete, avagy Pierre Ménard, a magyar Don Quijote szerzője* címet viseli. Eszerint: „... Pierre Ménard –t valódi neve Esti Kornél volt (és Esti Kornélé Pierre Ménard)” (145.) A Borges-hősbe olvasható Kosztolányi-hős, aki még néha Esterházy Péter arcélét is kirajzolja, tökéletes emblémája annak a problémának, amelyről az *Esti*-könyv beszél. A fenti példák azt erősítik meg, hogy a folyamatos újraolvasásnál tökéletesebb befogadás, ha lemásoljuk az összöveget. És természetesen mindkettő eset azt is hangsúlyozza, hogy az így létrejött írás új teremtés. Esterházy Péter prózájának érdekes módon eddig utolsó kötetében is témává avatódik a másoló figurája, pedig *az a bizonyos kép* már 3 évtizede született. Pierre Ménard-ot valamivel mégis túlszárnyalta Esterházy Péter: Ő ugyanis egyidejűsítette az *Iskola* befogadását, egyetlen pillanatban befogadható a tízezer mondat egyetlen nézésből.

Néhány dolgot biztosan tudunk: Esterházy Péter 1981. december 10. és 1982. március 15. között körülbelül 250 óra alatt lemásolta egy 57 x 77 centiméteres rajzlapra a regény szövegét. Ha emlékezetem nem csal, a szöveges matematika feladatok így szoktak kezdődni: Ha 1 író 1 másik író könyvét 250 óra alatt másolja le... Lássuk ennek analógiájára: Ha Esterházy Péter, Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényét 250 óra alatt másolta le, ki másolja le a *Harmonia Caelestis* Esterházy Péter 70. születésnapjára? Akárhogy is lesz, egy biztos, a *Harmonia* 712 oldal, és a másolónak van még rá nagyjából több mint 70 ezer órája, azaz valamivel kevesebb, mint 8 éve.

²⁷Jorge Luis BORGES, *Pierre Ménard, a Don Quijote szerzője*, ford. JÁNOSHÁZY György